

Rapport 2006:49

Arkeologisk utredning etapp 1

Klosterängen 2, 4 och 5 Birgittaområdet

Vadstena stad och kommun
Östergötlands län

Anders Lundberg

Klosterängen 2, 4 och 5

Innehåll

Sammanfattning	2
Inledning	4
Områdesbeskrivning.	4
Syfte och målsättning	4
Metod och dokumentation	4
Resultat	4
Tekniska uppgifter.	7

Ö S T E R G Ö T L A N D S L Ä N S M U S E U M
K U L T U R M I L J Ö A V D E L N I N G E N

Box 232 • 581 02 Linköping • Tel 013 - 23 03 00 • Fax 013 - 12 90 70
lansmuseum@lansmus.linkoping.se • www.linkoping.se/lansmuseum

Sammanfattning

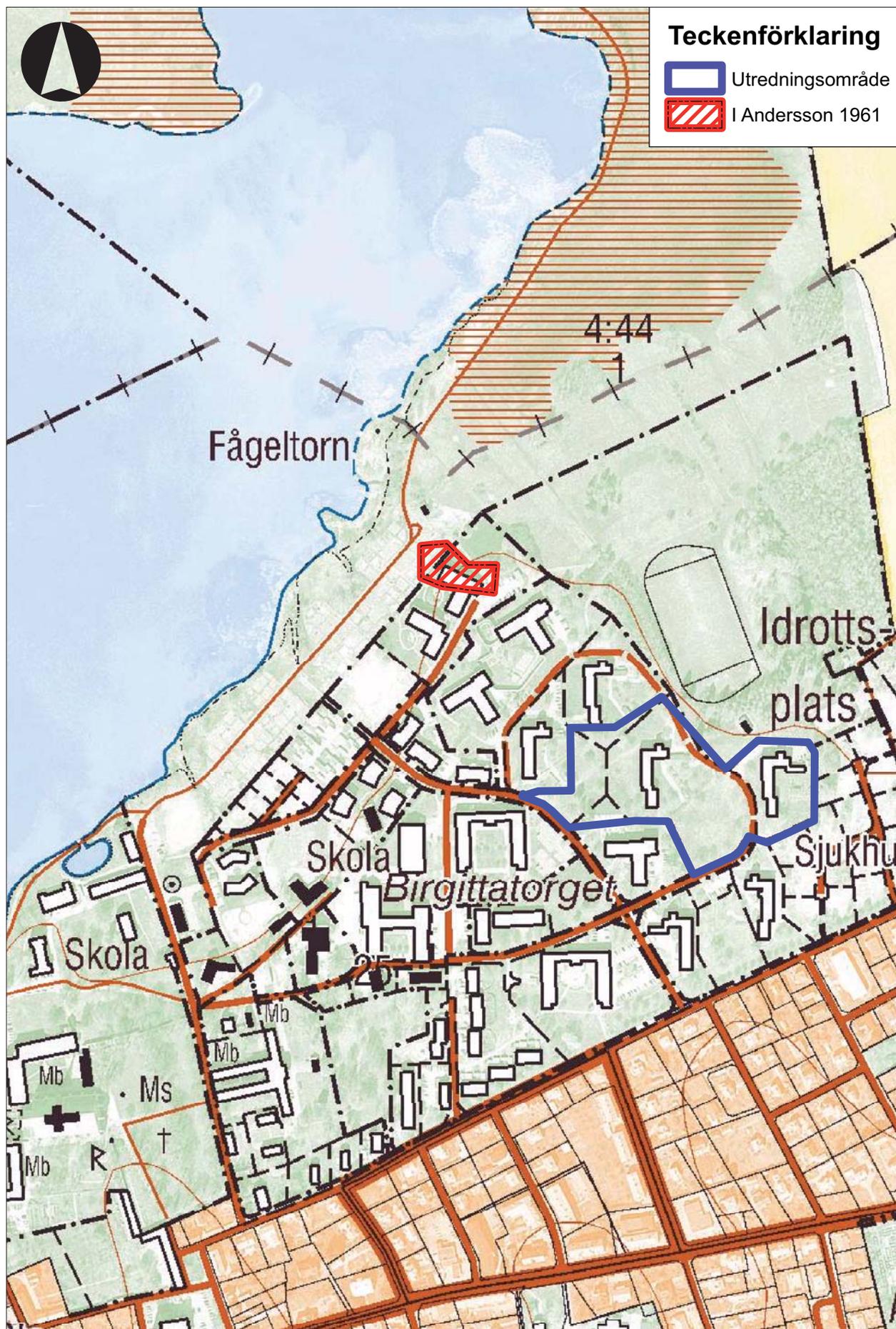
Med anledning av framtagandet av ett detaljplaneprogram för Klosterängen inom Birgittaområdet i Vadstena har Östergötlands länsmuseum utfört en arkeologisk utredning.

Utredningen påvisar att området utgör en del av ett större område som är arkeologiskt intressant för frågeställningar kring etableringen av en tidigmedeltida kungsgård, det därpå följande klostret och framväxten av staden Vadstena. Emellertid konstateras det också att omfattande markarbeten har ägt rum i området sedan 1940-talet och framåt. Inom det aktuella detaljplaneområdet blir bedömningen att inga ytterligare arkeologiska åtgärder behövs.

Som ett resultat av utredningen har platsen för den tegelugn med tillhörande bebyggelse som undersöktes av Ivar Andersson 1961 kunnat fastställas. Platsen saknas i fornminnesregistret.

Anders Lundberg
antikvarie

Figur 2. Utsnitt ur Fastighetskartan med undersökningsområdet och platsen för det år 1961 av Iwar Andersson undersökta området markerat.

Inledning

Östergötlands länsmuseum utförde under våren 2006 en arkeologisk utredning etapp 1 inom fastigheterna Klosterängen 2, 4 och 5 i Vadstena stad och kommun. Utredningen föranleddes av ett pågående arbete med detaljplaneprogram för området.

Arbetet utfördes efter beslut från Länsstyrelsen i Östergötlands län (Claréus 2006-02-24). Uppdragsgivare var Vadstena kommun, Samhällsbyggnadskontoret, som svarade för de arkeologiska kostnaderna. Utrednings- och rapportarbete har utförts av under-tecknad.

Områdesbeskrivning

Idag präglas utredningsområdet av Birgittas sjukhus som successivt växte fram under tiden 1948–1962. Byggnadsbeståndet är mycket enhetligt och ritades av medicinalstyrelsens dåvarande arkitekt, Hakon Ahlberg (Källman 1998).

Sjukhusområdet utgjordes ursprungligen av odlings- och ängsmark inom Vadstena stadsjordar. I det historiska kartmaterialet benämnes området omväxlande ”Klostergärdet”, ”Hospitalsjorden” och ”Hospitalsladugårdens jord”. Hospitalsladugården var namnet på Östra Starby vid tiden för de historiska kartornas upprättande.

Från skriftligt källmaterial är det känt att Vadstena kloster ägde 8 attungar jord i Östra Starby, jord som troligtvis ingick redan i grunddonationen av Vadstena kungsgård till klosterstiftelsen på 1340-talet (Stibeus 2000). Vid hospitalets instiftande 1519 erhöll det tre tomter av klostret (Söderström 2000:333).

Inom det som idag kallas för Birgittaområdet har det under klostertiden funnits ett antal gårdar/anläggningar. Exakt var dessa legat är idag okänt. Mest omtalat är ”Susenborg”, vilken senast tolkats som klostrets skeppsgård. Denna bör ha legat inom den senare kända och lokaliserade Susenborgshagen och berörs inte av det nu planerade arbetsföretaget. Även den omtalade ”Fiskaregården” bör rimligtvis lokaliseras till Birgittaområdet.

Åtminstone under senmedeltiden har en stadsdel, benämnd ”Laglököping”, varit belägen inom nuvarande Birgittaområdet. Dess exakta lokalisering och utbredning är okänd. Rimligtvis ska den sökas öster om Susenborgshagen och hospitalet. I äldre forskning har ”Laglököping”, i möjlig egenskap av s k ”Köpinge-ort”, framställts som en eventuell föregångare till Vadstena (Kjellberg 1917:203). Beläggen för de nämnda platserna återfinns främst i Vadstenas efterreformatoriska tänkeböcker och jordeböcker (se Ericsson 1952 och Silfverstolpe 1895 & 1897).

Ungefär 150 m norr om det nu planerade arbetsföretaget har en medeltida tegelugn och bebyggelse

dokumenterats arkeologiskt. Lämningarna påträffades 1961 i samband med anläggning av parkmark i anslutning till en av Birgittasjukhusets byggnader. En redogörelse för den arkeologiska undersökningen är publicerad av Iwar Andersson (1967) och läget för fyndplatsen i en senare publikation (1970:180). Lämningarna och fyndplatsen finns inte upptagna i fornminnesregistret.

Syfte och målsättning

Syftet med den arkeologiska utredningen var att efterforska och bedöma förutsättningarna för förekomsten av fornlämningar och kulturhistoriska objekt inom detaljplaneområdet. Utredningens resultat ska ligga till grund för länsstyrelsens fortsatta bedömningar i ärendet.

Metod och dokumentation

Utredningen omfattade kart- och arkivstudier samt en besiktning i fält av området för att lokalisera eventuella okända fornlämningar eller potentiella lägen för sådana. Vid besiktningen bedömdes även omfattningen av tidigare markingrepp i form av grundläggnings-typ för befintlig bebyggelse, VA- och dagvattenbrunnar, markplanering, etc.

Resultat

Genomgången av det historiska kartmaterialet visade att området från slutet av 1600-talet och fram till slutet av 1950-talet utgjort åkermark inom Vadstena stadsjordar. Åkermarken var genom anlagda diken indelad i tegar eller ägolotter. Genom området har det löpt två mark-/brukningsvägar i N-S riktning.

Vid tiden för upprättandet av den häradsekonomiska kartan 1868-77 var såväl tegindelningen som vägar borta. Troligen har de mindre lotterna/tegar med tiden rationaliserats ihop till större odlingsblock.

Arkiv- och kartgenomgången gav inga direkta indikationer på fornlämningar inom arbetsområdet utöver de ovan nämnda agrarhistoriska företeelserna. På häradsekonomiska kartan återges inom områdets södra del fyra intill varandra liggande ”svarta prickar”. Vad dessa representerar är osäkert. För den aktuella tiden borde det vara omnämnt i andra källor om det skulle röra sig om fornlämningar.

Området utgör en del av ett större område som ur arkeologisk synvinkel är mycket intressant för frågor kring uppkomsten av den tidigmedeltida kungsgården, klosteretableringen och urbaniseringsprocessen i anslutning till detta.

Av det historiska källmaterialet framgår att anläggningar och aktiviteter med koppling till dessa frågeställningar funnits och ägt rum inom "Klostergärdet". Med ett undantag har ännu inga av dessa platser lokaliserats. Undantaget utgörs av den tegeltillverkningsplats med tillhörande bebyggelse som påträffats och delvis undersökts ca 140 m nordväst om detaljplaneområdet. Inom området har omfattande exploateringar utförts från 1940-talet och framåt. Dessa exploateringar har, med ett par enstaka undantag under de senaste åren, utförts utan antikvariska åtgärder.

Vid fältbesiktningen konstaterades att omfattande markingrepp har utförts inom området i samband med etableringen av Birgittas sjukhus. Inom området finns även ett stort antal ledningssträckningar för VA, el, tele, m m. Ytor för de befintliga byggnaderna kan ur fornlämningspunkt ses som helt utschaktade. Omgivande markytor är utplanade och anlagda som park-/trädgårdsmark. Inom dessa ytor kan det inte uteslutas att delar av fornlämningar finns kvar som nedgrävningar i undergrunden. Möjligheten bedöms emellertid som mycket liten.

Utifrån den genomförda utredningen bedömer Östergötlands länsmuseum att detaljplaneområdet ur arkeologisk synpunkt kan exploateras utan ytterligare åtgärder. Om mot förmodan lämningar av arkeologisk karaktär skulle framkomma vid markarbeten erinras om den enligt Kulturminneslagen gällande anmälningsplikten.

Referenser

Arkiv

Fornminnesregistret
Östergötlands länsmuseum, Topografiska arkivet

Kartmaterial

Ekonomiska kartan, 8E 6j Vadstena, över utredningsområdet från åren 1948 och 1983.

Häradsekonomiska kartan. 1868-77. Blad: Hagebyhöga, Orlunda.

Lantmäteriet. Akt D121-1:3. Vadstena. 1705. Mätning.

Lantmäteriet. Akt D121-1:5. Hospital ladugården. 1705. Avmätning.

Litteratur

Anderson I. 1967. Ett medeltida tegelbruk i Vadstena. I: *Nordisk medeltid; konsthistoriska studier tillägnade Armin Tuulse*. Uppsala.

Anderson I. 1970. *Vadstena gård och kloster*. 1. Text. KVHAA. Stockholm.

Ericsson G.J.V. (red.) 1952. *Vadstena stads äldsta tänkeböcker ("Domboken") 1577-1610*. Uppsala.

Kjellberg C-M. 1917. *Vadstena i forntid och nutid*. Linköping.

Källman D. (red.) 1998. *En enkel Vadstena. En bok om arbetet vid Birgittas Sjukhus och Vadstena Hospital*.

Silfverstolpe C. 1895. Vadstena klostres uppbörds- och utgiftsbok 1539-1570. I: *Antiqvarisk tidskrift* 16.

Silfverstolpe C. 1897. Vadstena klostres jordebok 1500 jemte tillägg ur klostrets äldre jordeböcker. I: *Historiska handlingar* 16. Stockholm.

Stibeus M. 2000. Vadstena före staden. I: Söderström, G. (red.). 600 år i Vadstena. Vadstenas historia från äldsta tider till år 2000. Västervik.

Söderström G. 2000. Mårten Skinnares hus och hospital. I: Söderström, G. (red.). 600 år i Vadstena. *Vadstenas historia från äldsta tider till år 2000*. Västervik.

Tekniska uppgifter

Fastighet	Klosterängen 2, 4 och 5
Stad	Vadstena
Kommun	Vadstena
Län och landskap	Östergötland
Fornlämningsnr	-
Ekonomiska kartans blad	8E 6j Vadstena
Koordinater	X 6481528, Y 1447219 (mittkoordinat)
Koordinatsystem	RT 90 2,5 gon V
Typ av undersökning	Arkeologisk utredning etapp 1
Länsstyrelsens beslut	2006-02-24
Länsstyrelsens handläggare	Carin Claréus
Länsstyrelsens dnr	431-15499-05
Länsmuseets dnr	566/05
Länsmuseets kontonummer	530401
Uppdragsgivare	Vadstena kommun, Samhällsbyggnadskontoret
Kostnadsansvarig	Vadstena kommun, Samhällsbyggnadskontoret
Projektledare	Anders Lundberg
Fältarbetstid	2006-01-13
Totalt undersöktes	-
Fynd	-
Foto filmnr	-
Analyser	-
Grafik	Anders Lundberg
Renritning	-
Grafisk form	Johan Levin
Produktion	Östergötlands länsmuseum, kulturmiljöavdelningen
Dokumentationsmaterialet förvaras på Östergötlands länsmuseum.	
Ur allmänt kartmaterial	© Lantmäteriverket dnr 507-99-499
ISSN 1403-9273	Rapport 2006:49 © Östergötlands länsmuseum

Med anledning av framtagandet av ett detaljplaneprogram för Klosterängen inom Birgittaområdet i Vadstena har Östergötlands länsmuseum utfört en arkeologisk utredning.

Utredningen påvisar att området utgör en del av ett större område som är arkeologiskt intressant för frågeställningar kring etableringen av en tidigmedeltida kungsgård, det därpå följande klostret och framväxten av staden Vadstena. Emellertid konstateras det också att omfattande markarbeten har ägt rum i området sedan 1940-talet och framåt. Inom det aktuella detaljplaneområdet blir bedömningen att inga ytterligare arkeologiska åtgärder behövs.

Som ett resultat av utredningen har platsen för den tegelugn med tillhörande bebyggelse som undersöktes av Iwar Andersson 1961 kunnat fastställas. Platsen saknas i fornminnesregistret.